

BOSNA-HERSEK SORUNUNDA ULUSLARARASI YARGININ ROLÜ

Prof. Dr. Hüseyin PAZARCI*

Giriş

Uluslararası krizlere müdahalede uluslararası hukukun sağladığı olanakları değerlendirdiğimizde başlıca üç değişik yöntemin varlığı gözler önüne serilmektedir. Bunlar, i) diplomatik yöntemler, ii) uluslararası örgütlerin müdahaleleri, iii) uluslararası yargının müdahaleleri.

Bosna-Hersek sorununun çözümüne ilişkin olarak taraflar arasında görüşmelerden başlayarak üçüncü Devletlerin katılımı ile sağlanan dostça girişim ve arabuluculuk girişimlerini de içeren çok çeşitli yollara başvurulduğu hepimizin malumudur. Nitekim, ABD'nin girişimiyle Boşnak, Sırp ve Hırvatların 22 Kasım 1995 tarihinde imzaladıkları Dayton Anlaşması bunun en son örneklerinden birini oluşturmaktadır¹. Uluslararası örgütlerin Bosna-Hersek sorununun çözümüne yönelik girişimleri ve kararları da başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin kararları ve kurduğu Barış Gücü Kuvvetinin faaliyetlerinden NATO'nun bazı askeri müdahalelerine kadar birçok karar ve girişimi kapsamaktadır. Bu çerçevede Güvenlik Konseyi'nin 21 Şubat 1992 tarihli bir kararı ile kurulan Birleşmiş Milletler Koruma Kuvveti (UNPROFOR)'dan başlayarak bugün eski Yugoslavya ülkelerinde belirli silahlı müdahalelere NATO kuvvetleri aracılığıyla olanak sağlayan Barış Uygulama Kuvvetine (IFOR) kadar birçok örnek göstermek olanaklıdır.

Bosna-Hersek sorununa ilişkin olarak uluslararası hukukun sağladığı üçüncü olanak ise, uluslararası yargı yolları aracılığıyla gerçekleştirilen ya da gerçekleştirilmesine çaba sarfedilen müdahaleler olmaktadır.

*A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Öğretim Üyesi.

¹Dayton Anlaşması konusunda bilgi için bkz. D. J. Scheffer, "International judicial intervention," *Foreign Policy*, No. 102, Spring 1996, s. 42-47.

Bosna-Hersek Sorununa ilişkin olarak uluslararası yargının rolünü değerlendirebilmek için öncelikle uluslararası hukukta uluslararası yargının yeri konusunda birtakım genel bilgilerin hatırlatılması yerinde olacaktır.

I. Uluslararası Hukukta Uluslararası Yargının Yeri (Genel)

Uluslararası hukuk günümüzde de büyük ölçüde Devletlerarası ilişkileri düzenleyen bir hukuktur. Kişilerin yaşamlarının ve haklarının uluslararası hukukta korunması ve kişilerin işlediği suçlar nedeniyle uluslararası hukukta sorumlu tutulması İkinci Dünya Savaşından bu yana bazı gelişmeler göstermekle birlikte bugün de hala kural dışı bir durumu oluşturmaktadır.

Öte yandan, Devletler arasındaki uyuşmazlıkların bir uluslararası yargı yoluna götürülmesi, iç hukuktaki durumun aksine, uluslararası hukukta zorunlu değildir. Başka bir deyişle, ikili bir uyuşmazlığın iki tarafı da açıkça ya da herhangi bir kuşkuya yer vermeyecek bir biçimde kabul etmediği sürece, bu uyuşmazlığın bir uluslararası yargı organı önüne götürülmesi olanağı yoktur. Devletler rızaları ile bir uyuşmazlığın belirli bir uluslararası yargı organı önüne götürülmesini kabul ettiklerinde de, bu uluslararası yargı organı ancak kendisine tanınan yetki ölçüsünde bir davaya bakabilmektedir. Günümüzde evrensel düzeyde devletlerarası uyuşmazlıklara bakmakla görevlendirilen tek uluslararası yargı organı La Haye'de bulunan Uluslararası Adalet Divanı'dır. Bu Divan'ın Statüsüne (mad. 34/1) göre, kendi rızalarıyla Divanı yetkili kıldıkları ölçüde, sadece Devletler Divan önünde bir davanın tarafı olabilmektedir. Başka bir deyişle, Uluslararası Adalet Divanı önünde uluslararası örgütlerin ve kişilerin davalı ya da davacı olma hak ve yetkileri de yoktur.

Kişilerin yaşamlarının ve haklarının korunması ve kişilerin işlediği suçlar nedeniyle uluslararası düzeyde sorumlu tutulmaları ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının uluslararası düzeyde korunması ve savaş nedeniyle barışa ve insanlığa karşı işlenen suçların failleri ile savaş sırasında işlenen savaş suçlarının faillerinin cezalandırılması çerçevesinde uluslararası hukuka girmiştir. Kişilerin savaş nedeniyle ve savaş sırasında işledikleri suçlara bağlı olarak uluslararası düzeyde yargılanmaları ve cezalandırılmaları ilk kez 08/08/1945 tarihli Londra Andlaşması ile kurulan ve Alman savaş suçlularını yargılayan Nüremberg Uluslararası Askeri Mahkemesi² ve 19/01/1946 tarihli bir andlaşma ile Tokyo'da kurulan ve Japon savaş suçlularını yargılayan Uzakdoğu Uluslararası Askeri Mahkemesi³ aracılığıyla gerçekleşmiştir. Böylece günümüzde de uluslararası hukuka göre, Nüremberg ve Tokyo Mahkemeleri için olduğu gibi özel bir uluslararası düzenleme bulunmadığı sürece, kişilerin işlediği suçlar nedeniyle sorumlu tutulmaları ancak ulusal mahkemeler önünde sözkonusu olabilmektedir.

² Andlaşma metni için bkz. Procès des grands criminels de guerre devant le Tribunal militaire international (Nuremberg: 14 novembre 1945-1 er octobre 1946) Nuremberg, 1947, Tome I, s. 8. Metnin Türkçe çevirisi için bkz. N. Poroy, Nüremberg Davası, Ankara, 1948, s. 10-11.

³ Büyük ölçüde Nüremberg'deki kuralları uygulayan bu Mahkemenin Nüremberg Mahkemesinden farkları konusunda bkz. R. K. Woetzel, The Nuremberg trial in international law, London or New York, 2nd. ed., 1962, s. 226-232.

Çok genel bir biçimde çizdiğimiz bu çerçeve içinde Bosna-Hersek Sorunu gibi hem devletler arasında hem de değişik gruplar arasında birçok uyumsuzluğun ve çatışmanın yaşandığı çok yönlü bir sorunda uluslararası hukukun uluslararası yargı organları aracılığı ile sunabildiği olanaklar da çok sınırlı bulunmaktadır. Bosna-Hersek Sorununda, uluslararası hukukun uluslararası yargı konusunda sunduğu bu sınırlı olanaklardan yararlanılabilmesi bugüne kadar iki çerçevede olanaklı olmuştur. Bunların bir tanesi, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin 09 Aralık 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine dayanarak 20 Mart 1993 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı önünde Yugoslavya'ya karşı bir dava açması olayıdır. İkincisi ise, B. M. Güvenlik Konseyi'nin 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 sayılı bir kararı ile kısaca "Eski Yugoslavya'da İşlenen Suçlar İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi" diye adlandıracağımız özel bir Uluslararası Mahkeme kurularak Bosna-Hersek dahil bütün eski Yugoslavya ülkesinde işlenen ağır insancıl hukuk ihlallerinin faillerinin yargılanarak cezalandırılmasının düzenlenmesi olayıdır. Bu her iki Uluslararası Mahkemenin Bosna-Hersek sorununa ilişkin müdahalelerinin başlıca verileri sırasıyla ele alınacaktır.

II. Bosna-Hersek Sorununda Uluslararası Adalet Divanı'nın Müdahalesi

Bosna-Hersek Sorununa Uluslararası Adalet Divanı'nın müdahalesi Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin 20 Mart 1993 tarihli bir başvuru ile 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesinin IX. maddesine dayanarak Yugoslavya'ya karşı Divan önünde dava açılması ile gerçekleşmiştir⁴. Soykırım Sözleşmesinin IX. maddesi soykırımı yasaklamakta olup bu Sözleşmenin yorumu ve uygulanması konusunda taraf devletler arasında çıkacak uyuşmazlıkların tek-tarafli başvuru yolu da dahil Divan önüne getirilebileceğini öngörmektedir⁵. Yugoslavya'nın eski Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin yaptığı anlaşmaları tanıması ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin de eski Yugoslavya'nın ardılı sıfatıyla Soykırım Sözleşmesine taraf olmasına bağlı olarak Bosna-Hersek Cumhuriyeti sorunu Divan'a getirmiştir⁶.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti bu başvurusunda özetle Yugoslavya'nın hem Soykırım Sözleşmesinin çeşitli maddelerini, hem Birleşmiş Milletler Andlaşmasını hem de 1907 La Haye Kara Savaşı Sözleşmesi ile 1949 Cenevre İnsancıl Hukuk Sözleşmelerini ve ekli I. sayılı Protokolunu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisini çiğnediklerini bildirmekte ve bunların Divan'ca saptanmasını istemektedir⁷. Ayrıca, Bosna-Hersek Cumhuriyeti bu başvurusunda Divan'ın Bosna-Hersek'in meşru savunma hakkı bulunduğunu, bu hakkını yalnız ya da ortak meşru savunma ilkesi uyarınca başka Devletlerle birlikte kullanabileceği ve Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı kararıyla eski Yugoslavya ülkeleri için koyduğu silah ambargosunun Bosna-Hersek'in meşru savunma hakkını sınırlayıcı bir biçimde anlaşılması gerektiği konularında hakkını teslim etmesini ve Yugoslavya'nın

⁴ICJ, Application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia (Serbia and Montenegro), 1993, s. 3.

⁵Sözleşme metni için bkz. R. G., 29.3.1950, Sayı 7469.

⁶ICJ, Application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia (Serbia and Montenegro), 1993, s. 109-113.

⁷ICJ, Application (aynı yapıt), s. 134-138.

ya da onun ajanlarının Bosna-Hersek vatandaşlarını sistimli etnik temizliğe tabi tutma uygulamasına, öldürme, işkence, ıza geçme vb. eylemlerine, kentleri ve halkı bombalama eylemlerine ve Bosna-Hersek'e karşı hareket eden her türlü askeri ya da yarı-askeri örgüt, grup ya da kişiye silah, mühimmat, lojistik destek ve her türlü yardıma hemen son vermesini istemekteydi. Bosna-Hersek Cumhuriyeti ayrıca Divan'ın Yugoslavya'nın bu konularda verdiği tüm zararlar için tazminat ödemesi gerektiğine karar vermesi isteminde bulunmaktadır.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti aynı tarihteki bir başvurusu ile Divan'dan bütün bu konularda Yugoslavya'nın eylemlerine ve Bosna-Hersek'e karşı hareket eden askeri ve yarı-askeri örgüt, grup ya da kişilere her türlü yardıma hemen son vermesi ve meşru savunma hakkının tanınması ile buna gerçekleştirilebilmek için üçüncü devletlerin kendisine silah, mühimmat ve asker kuvvet gönderme hakkı bulunduğu konularında hakkını teslim etmesi amacıyla geçici koruma önlemleri kararı vermesini istemiştir⁸.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsüne (mad. 41) göre Divan'a herhangi bir başvuru karşısında eğer kendisinden geçici koruma önlemleri kararı alınması istenmişse, Divan öncelikle bu isteği ele almaktadır. Bundan sonra da, eğer Divan'ın yargı yetkisine itiraz varsa, Divan ikinci olarak yetkil olup olmadığını incelemekte ve eğer yetkili ise son olarak da davanın esasına ilişkin incelemesini yapmakta ve karar vermektedir.

Bu kurallar çerçevesinde Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin başvurusu ile ilgili olarak Divan 01-02 Nisan 1993'te gerçekleştirildiği duruşma sonunda geçici koruma önlemleri sorununu değerlendirmiş ve 08 Nisan 1993'te bu konudaki kararını açıklamıştır⁹. Uluslararası Adalet Divanı geçici koruma önlemleri kararında ilk önce, Yugoslavya'nın bazı itirazlarını gözönünde tutarak, kesin kararını sonraya saklamak koşuluyla, genel bir biçimde bu davada yetkisini değerlendirmiş ve yetkisinin yalnızca Soykırım Sözleşmesi ile sınırlı olduğu kararına vararak bu Sözleşmenin kapsamı dışındaki istekleri hesaba katmamıştır¹⁰. Böylece, Divan öncelikle Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin meşru savunma hakkı, bunun öteki Devletlerle birlikte ortak kullanımı ve eski Yugoslavya ülkelerine Güvenlik Konseyi kararlarıyla konulan silah ambargosu konularında hiçbir karara yönelmemiştir. Soykırım Sözleşmesi hükümlerinin çiğnenmesine acilen son verilmesine ilişkin olarak ise Divan, öncelikle Yugoslavya'nın soykırım suçu işlenmesinin önlenmesi konusunda elinde olan bütün önlemleri hemen alması gerektiğini ve Yugoslavya'nın yetkisi altında bulunan ya da desteğinden yararlanan herhangi bir askeri ya da yarı-askeri (*paramilitaire*) birimleri ya da düzensiz ordu biriminin ve Yugoslavya'nın yetkisi ya da etkisi altında bulunan herhangi bir örgütün ya da kişinin soykırım eyleminde bulunmasını, buna teşvik etmesini ya da yardımcı olmasını engellemesi gerektiğini karara bağlamıştır¹¹. Divan, ayrıca, iki taraf devletin de durumu ağırlaştırıcı tutumlar almaktan kaçınmasına karar vermiştir.

⁸ Bkz. ICJ, Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide-Request for the Indication of provisional measures, Order of 8 april 1993, s. 8-9.

⁹ ICJ, Request for the indication of provisional measures (aynı yapıt), Order of 8 april 1993.

¹⁰ ICJ, aynı yapıt, s. 17-18.

¹¹ ICJ, aynı yapıt, s. 24.

Uluslararası Adalet Divanı'nun bu geçici önlemler kararına rağmen Bosna-Hersek'te Sırpların soykırım faaliyetlerini sürdürmesi üzerine Bosna-Hersek Cumhuriyeti 27 Temmuz 1993 tarihli bir ikinci başvuru ile yeniden geçici önlemler kararı alınması isteminde bulunmuştur¹². Bu başvuru ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti Divan'dan Yugoslavya'nın Bosna-Hersek'e karşı herhangi bir amaçla askeri, yarı-askeri ve düzensiz kuvvetlere, örgütlere ve kişilere hiçbir biçimde yardım etmemesini ve Bosna-Hersek'in ülke bütünlüğüne karşı hiçbir girişimde bulunmamasını istemiş ve ayrıca Yugoslavya'nın soykırım eylemlerinin önlenmesi için Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin meşru savunma hakkını kullanması hakkı bulunduğu karar vermesini istemiştir. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin bu ikinci başvurusu üzerine Yugoslavya Cumhuriyeti de 10 Ağustos 1993 tarihinde aynı Soykırım Sözleşmesine dayanarak Divan'a bir karşı-başvuruda bulunmuş ve özellikle Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin etnik Sırp gruplarına karşı soykırım suçu işlenmesini önlemek için elindeki bütün olanakları kullanarak gerekli önlemleri almasına Divan'ın karar vermesini istemiştir¹³.

Uluslararası Adalet Divanı bu iki karşılıklı başvuruyu birleştirerek tarafları 25 Ağustos 1993 tarihinde duruşmaya çağırmıştır. Anılan duruşma 25-26 Ağustos 1993 tarihlerinde yapıldıktan sonra Divan Bosna-Hersek Sorununa ilişkin olarak ikinci geçici koruyucu önlemler kararını 13 Eylül 1993'te açıklamıştır¹⁴. Divan bu kararında da açıkça Soykırım Sözleşmesi kapsamı dışında kalan isteklere ve özellikle Bosna-Hersek ülkesinin bütünlüğüne ve meşru savunma hakkına ilişkin Boşnak isteklerine karşı herhangi bir önlem kararı alamayacağını, buna yetkisi bulunmadığını bildirmiş ve ilk kararında aldığı koruyucu önlemlerin uygulamaya sokulması gerektiğini ifade etmek suretiyle birinci geçici koruyucu önlemler kararını teyid etmekle yetinmiştir.

Divan 13 Eylül 1993 tarihli geçici koruyucu önlemler kararından sonra 7 Ekim 1993 sayılı bir kararı ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin muhtırasını vermesi için 15 Nisan 1994 ve Yugoslavya'nın karşı-muhtırasını vermesi için de 15 Nisan 1995 tarihlerini saptamıştır¹⁵. Daha sonra, Yugoslavya'nın karşı-muhtıra verme tarihini 21 Mart 1995 tarihli bir kararı ile 30 Haziran 1995'e uzatan Divan¹⁶, Yugoslavya'nın 26 Haziran 1995 tarihli karşı-muhtırasında Divan'ın yetkisi ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti başvurusunun kabul edilirliliği konusunda itirazda bulunması üzerine, İçtüzüğü'nün 79/3. maddesi uyarınca öze ilişkin incelemesini askya alarak, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ne bu konuda yazılı gözlemlerini bildirmesi için 14 Kasım 1995'e kadar süre tanımıştır¹⁷. Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin yazılı gözlemlerini sunmasını izleyerek Divan yetkisini ve kabul edilirlilik sorununu görüşmek üzere 29 Nisan 1996'da tarafları duruşmaya

¹²ICJ, Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide-Further requests for the indication of provisional measures, Order of 13 september 1993, s. 332.

¹³ICJ, aynı yapıt, s. 334.

¹⁴ICJ, aynı yapıt, özellikle bkz. s. 349-350.

¹⁵ICJ, Case concerning application of the Convention on the prevention and punishment of the crime of genocide, Order of 7 october 1993 s. 471.

¹⁶ICJ, Communiqué, No. 95/10, 6 april 1995.

¹⁷ICJ, Communiqué, No. 95/21, 19 july 1995.

çağırmıştır¹⁸. 29 Nisan ve 3 Mayıs 1996 tarihlerinde yapılan duruşmaların sonunda Divan 11 Temmuz 1996 tarihinde yetkisi ve kabul edilebilirlik konusundaki kararını vermiştir¹⁹.

Divan 11 Temmuz 1996 tarihli yetki ve kabul edilebilirlik kararında yetkisini özellikle kişiler bakımından (*ratione personae*), konu bakımından (*ratione materiae*) ve zaman bakımından (*ratione temporis*) incelemiştir. Divan ayrıca Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin Yugoslavya'nın Yugoslavya'daki Barış İçin Uluslararası Konferans Hakemlik Komitesi Başkanı'na 8 Haziran 1992'de gönderdiği bir mektuba atıfla Soykırım Sözleşmesi dışındaki sorunların da ele alınabileceğini kabul ettiği yönündeki iddiasını da yetkisini değerlendirirken gözönünde tutmuştur. Divan bu kararında ayrıca Yugoslavya'nın Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin başvurusunun kabul edilebilirliği konusunda ileri sürdüğü gerekçelerini değerlendirmiştir.

Divan, anılan kararına göre, özette Yugoslavya'nın 27 Nisan 1992 tarihli bir bildiri ile eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin bütün anlaşmalarını kabul ettiğini açıklaması ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin de 22 Mayıs 1992'de B.M.'ye kabulü ile Soykırım Sözleşmesine taraf olabileceğinin hukuken ortaya çıkması ve ardılık yoluyla bu Sözleşmeye başvuru tarihinden önce taraf olması nedeniyle, kişiler bakımından yetkili olduğu sonucuna varmıştır²⁰. Yugoslavya'nın başvuru tarihinde Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni tanımadığı, dolayısıyla Soykırım Sözleşmesinin tarafları bağlamayacağı iddiasını değerlendiren Divan, 14 Aralık 1995'te yürürlüğe giren Dayton-Paris anlaşmaları ile her haliyle tarafların birbirini tanıdığını açıklayarak, daha sonra tamamen bir usul eksikliği nedeniyle kendini yetkisiz ilan etmesinin gerekmediğini ayrıca bildirmiştir²¹.

Divan kararında konu bakımından yetkisini incelediğinde, Yugoslavya'nın Bosna-Hersek'te bir iç savaş olduğu dolayısıyla uluslararası bir uyumsuzluk bulunmadığı iddiasını, Soykırım Sözleşmesinin uygulanmasında tarafların karşıt görüşlere sahip olması nedeniyle bir uluslararası uyumsuzluk bulunduğu sonucuna varmıştır²². Yugoslavya'nın Soykırım Sözleşmesinin IX. maddesinde öngörülen türden bir uluslararası sorumluluğun bulunmadığı iddiasını ise anılan maddenin hiçbir tür uluslararası sorumluluğu Sözleşmesinin kapsamı dışında bırakmadığı görüşü ile reddetmiştir²³.

Divan kararında zaman bakımından ise yetkisine ne Sözleşmede ne de Dayton-Paris anlaşmaları ile hiçbir sınır getirilmediğine karar vermiştir²⁴.

Nihayet Divan, Yugoslavya'nın 8 Haziran 1992 tarihli mektubu ile Divan'ın yetkisini genişletici hiçbir tartışılmaz nitelikli irade açıklamasında bulunmadığını

¹⁸ICJ, *Communiqué*, No. 96/3, 6 february 1996.

¹⁹ICJ, *Communiqué*, No. 96/25, 11 july 1996.

²⁰ICJ, aynı yapıt, s. 4.

²¹ICJ, aynı yapıt, s. 5.

²²ICJ, aynı yapıt, s. 5-6.

²³ICJ, aynı yapıt, s. 6.

²⁴ICJ, aynı yapıt, s. 6.

bildirerek kendini yalnızca Soykırım Sözleşmesinin IX. maddesi çerçevesinde yetkili kıldığını belirtmiştir²⁵.

Başvurunun kabul edilemez olduğu Yugoslavya iddialarına gelince, iç savaşa ilişkin olarak bazı olaylar sözkonusu olsa bile uyuşmazlığın özde bir uluslararası uyuşmazlık olduğu gerekçesi ile Divan birinci iddiayı reddederken, ikinci Yugoslav iddiasını oluşturan İzzetbegoviç'in başvuru tarihinde Cumhurbaşkanı olmadığı halde başvuruyu imzalamış olmasını ise, başvuru tarihinde B.M.'in İzzetbegoviç'i Cumhurbaşkanı olarak tanıması nedeniyle reddetmiştir²⁶. Sonuç olarak Divan kendini Soykırım Sözleşmesinin IX. maddesi çerçevesinde davaya bakmaya yetkili kabul etmiştir.

Divan, daha sonra, 23 Temmuz 1996 tarihli bir kararı ile davanın özüne ilişkin olarak Yugoslavya'nın karşı-muhtırasını en geç 23 Temmuz 1997'de sunmasını kararlaştırmıştır²⁷. Dolayısıyla, dava halen Divan önünde sürmektedir.

III. Bosna-Hersek Sorununda Özel Olarak Kurulan "Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi"nin Müdahalesi

Günümüz dünyasında Devletlararası uyuşmazlıklara bakmakla görevli Uluslararası Adalet Divanı benzeri olan ve kişilerin işleyeceği uluslararası suçlara bağlı olarak kişileri yargılamakla görevlendirilen herhangi bir sürekli uluslararası mahkeme bulunmaması nedeniyle Bosna-Hersek'te işlenen insancıl hukuka ve insan haklarına aykırı ağır suçlar nedeniyle suçluların yargılanması için bu konuda özel bir uluslararası mahkeme kurulması yoluna gidilmesi gerekmiştir. Bu konuda önce bir andlaşma aracılığıyla özel bir ceza mahkemesi kurulmasının hukuksal açıdan en uygun olacağı düşünülmüştür. Belirtilen amaca yönelik ilk çalışma 28 Eylül 1992 tarihinde AGİK İnsancıl Boyut Mekanizması çerçevesinde üç kişilik bir heyetin bir andlaşma taslağı hazırlamakla görevlendirilmesi olmuştur²⁸. Anılan heyet 9 Eylül 1993 tarihinde bir özel uluslararası ceza mahkemesi taslağı hazırlayarak AGİK'e sunmuştur²⁹. Ancak, eski Yugoslavya ülkelerinde ve özellikle Sırların bu tür suçları işlenmesi ve böyle bir andlaşmaya Yugoslavya'nın taraf olmaması durumunda istenilen amaca erişilemeyeceğinin anlaşılması ile bu yoldan vazgeçilmiştir. Böylece, sonuçta, uluslararası uygulamada ilk kez olmak üzere B.M. Güvenlik Konseyinin 25.05.1993 tarih ve 827 sayılı bir kararıyla "Eski Yugoslavya Ülkesinde 1991'den İtibaren İşlenen Uluslararası İnsancıl Hukukun Ağır İhlallerinden Sorumlu Suç Faillerinin Yargılanması İçin Uluslararası Mahkeme" kurulmuştur³⁰.

B.M. Güvenlik Konseyi'nin ilgili kararının ekini oluşturan Mahkeme Statüsüne göre, bu Mahkeme eski Yugoslavya ülkesinde (dolayısıyla, sadece Bosna-Hersek'te değil)

²⁵ICJ, aynı yapıt, s. 6:

²⁶ICJ, aynı yapıt, s. 6-7.

²⁷ICJ, Communiqué, No. 96'26, 24 July 1996.

²⁸Corell-Türk-Thune' (Rapporteurs), Proposal for an International War Crimes Tribunal for the Former Yugoslavia, CSCE Moscow Human Dimension Mechanism to Bosnia-Herzegovina and Croatia, 9 february 1993, s. 9.

²⁹Aynı yapıt, s. 99-139.

³⁰UN, Security Council, S/RES/827 (1993), 25 May 1993.

01 Ocak 1991 tarihinden itibaren 1949 Cenevre İnsancıl Hukuk Sözleşmelerine, genel olarak savaş hukukunun teamül kurallarına, 1948 Soykırım Sözleşmesine ve Nüremberg Mahkemesi kararlarıyla insanlığı karşı suç oluşturduğu kabul ve anılan Güvenlik Konseyi kararı ile de teyid edilen silahlı çatışmalar sırasında sivillere karşı girişilen öldürme, işkence, köleleştirme, ırza geçme vb. suçları kapsayan uluslararası kurallara aykırı olarak işlenen suçlar konusunda yetkili kılınmıştır³¹. Mahkeme Statüsüne göre, aynı konularda ulusal mahkemelerin de yetkili olabilmesi nedeniyle belli bir davayla ilgili olarak hem bir ulusal mahkemenin hem de Uluslararası Mahkemenin kendini yetkili bulması durumunda Uluslararası Mahkemenin yetkisinin üstünlüğü kabul edilmekte ve ulusal mahkemenin davaya son vererek bütün bilgi ve belgeleri Uluslararası Mahkemeye aktarması gerekmektedir³². Yine aynı Statü, gerek ulusal mahkemelerce gerekse Uluslararası Mahkemede bir davaya bakılmış ve karar kesinleşmişse, *Non bis in idem* ilkesi gereğince, bu davaya yeniden bakılmayacağı öngörülmektedir³³.

Uluslararası Mahkeme 11 yargıçtan oluşmaktadır³⁴. Mahkemenin bir savcılığı bulunup; suç failleri hakkında bilgi ve belge toplamak, belli failerle ilgili soruşturma başlatmak ve gerektiğinde dava açmak bu Savcılığın yetkisindedir³⁵. Savcılığın failleri, mağdurları ve tanıkları sorgulama ve kanıtları toplama yetkilerini gerektiğinde B.M. üyesi Devletlerin ülkelerinde de ülke devletinin yetkili makamları ile işbirliği içinde kullanması kabul edilmektedir³⁶. Yine, Uluslararası Mahkemeden gelecek istek üzerine devletler failerin araştırılması ve saptanması, kanıtların toplanması, gerekli bilgi ve belgelerin toplanarak Mahkemeye gönderilmesi vb. konularda Mahkeme ile işbirliği yapma ve yardımlaşmada bulunma yükümü altındadır³⁷. Uluslararası Mahkeme yargılamayı vicahi yapmak zorunda olup, Mahkemenin vereceği failleri yakalamak ve tutuklama kararlarının failin bulunduğu ülke devleti yetkililerince yerine getirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Uluslararası Mahkemede yargılanarak hüküm giyen suçluların hapis cezalarını bu görevi yapmaya gönüllü olan B.M. üyesi devletlerin birinde çekmesi gerekmektedir³⁸. Uluslararası Mahkeme yargıçları, savcı ve savcı yardımcıları ve öteki görevlileri bu görevleri dolayısıyla devletlerde gerekli dokunulmazlık ve ayrıcalıklardan yararlanacaktır³⁹.

Anılan Uluslararası Mahkeme halen La Haye'de kurulmuş olup, 16 Kasım 1993 tarihinden itibaren de görevine başlamış bulunmaktadır. Mahkeme savcılığı çeşitli suç faillerini saptamayı, gerekli bilgi ve belgeyi toplamayı sürdürmekte olup, halen birçok suç failiyle ilgili olarak Mahkeme önünde dava açmış bulunmaktadır. Uluslararası Mahkemenin bu davalarla ilgili bazı yargılamaları sonuçlanmış olup, yargılamalar sürmektedir.

³¹Mad. 2-5.

³²Mad. 9.

³³Mad. 10.

³⁴Mad. 12.

³⁵Mad. 16.

³⁶Mad. 18-21.

³⁷Mad. 29.

³⁸Mad. 24 ve 27.

³⁹Mad. 30.

IV. Değerlendirme

Bu olayların da gösterdiği gibi Bosna-Hersek Sorunu türü krizlerde uluslararası hukukun olanakları Uluslararası Adalet Divanı gibi Devletlerarası yargı organları bakımından değerlendirildiği zaman şu sonuçlarla karşılaşmaktadır.

Birinci olarak, Uluslararası Adalet Divanı önündeki Bosna-Hersek Cumhuriyeti ile Yugoslavya arasındaki davadan anlaşılacağı gibi, Bosna-Hersek Sorunu gibi hem devletler arasında hem de çok toplumlu devletlerde bu devletlerden birinden sağladığı destek ve yardımlara dayanarak toplumlardan birinin ötekilerini ezmeye ya da yoketmeye yönelik eylemlerine bağlı olarak toplumlar arasında çıkan çatışmalarda ve krizlerde günümüz uluslararası hukuku yalnızca devletler arasında uluslararası yargının çalıştırılmasına olanak vermektedir. Böylece, çatışmaların ya da krizlerin en sıcak geçtiği toplumlarası çekişmelerde uluslararası yargı bu devletlerden biri üzerinde etki yapmak suretiyle ancak dolaylı olarak bir müdahalede bulunabilmektedir.

İkinci olarak, uluslararası yargıya gidilmesinin uyuşmazlık tarafı devletlerin rızasını gerektirmesi ve uluslararası yargı organının yetkisinin verilen bu rızanın kapsamı ile sınırlı bulunması nedeniyle, bu tür krizlerde birçok önemli sorun için yargı organı yetkisizliğini bildirme zorunda kalmaktadır. Nitekim, Uluslararası Adalet Divanı önünde Bosna-Hersek Cumhuriyetinin açtığı davada görüleceği gibi, Divan bu yetkisinin yalnızca Soykırım Sözleşmesi ile sınırlı kalacağını ve meşru savunma hakkının kullanılması ve ambargoya ilişkin olarak bir karara varmayacağına bildirmektedir.

Üçüncü olarak, uluslararası yargının halen uluslararası hukukun uygulanmasında kuraldışı bir yolu oluşturmasına bağlı bulunarak, bu tür yargı organları gerek yetkilerinin saptanmasında gerekse usulün belirlenmesinde ve uygulanmasında o kadar duyarlı çalışmak zorunda kalmaktadır ki, bu da kaçınılmaz olarak bu tür krizlerin gerektirdiği acil müdahalelerin aksine son derece yavaş işleyen bir yargı mekanizmasını ortaya çıkarmaktadır. Bosna-Hersek Cumhuriyeti-Yugoslavya davasında Divan'ın bugüne kadar, yalnızca geçici koruyucu önlemler kararı ve yetki konusunda karar alabilmesi nedeniyle davanın 1997 sonbaharından önce sonuçlanması olanaklı görünmemektedir.

Dördüncü olarak, uluslararası yargı organlarının kararlarının uygulanması büyük ölçüde bu kararın muhatabı devletlere kalması ve uluslararası alanda yaptırım uygulayan devletlerdeki benzer bir yaptırım mekanizmasının bulunmaması nedeniyle, bu devletlerin iyi niyetten yoksun tutumları karşısında fiilen bir sonuç alınması bir hayli gecikmeli olmakta ve hatta bazen olanaklı bulunmamaktadır. B.M. Andlaşması 94. maddesinde Uluslararası Adalet Divanı kararlarına uymayan devletlere karşı ilgili öteki devletlerin Güvenlik Konseyi'ne başvurmasını öngörmektedir. Ancak, Bosna-Hersek sorununa ilişkin uygulamanın da gösterdiği gibi, bu tür krizlere müdahalede bazen son derece çekingen davranan bu siyasi organın müdahalelerinin de Divan kararının uygulattırılabilmesi konusunda bir takım kuşklara yer vermektedir.

Bosna-Hersek Sorunu türü krizlerde uluslararası hukukun olanakları kişilerin işledikleri suçlar nedeniyle uluslararası düzeyde sorumlu tutulmaları konusunda değerlendirildiğinde ise, genelde, çok daha ümitsiz bir tablo ile karşılaşmaktadır. Ancak, Bosna-Hersek Sorunu bu ümitsiz tabloya ilişkin olarak birtakım olumlu gelişmelerin konusunu oluşturmuştur. Bu konuda şu sonuçlarla karşılaşmaktadır:

Birinci olarak, uluslararası düzeyde bu konularda yetkili olan sürekli bir uluslararası mahkemenin bulunmaması nedeniyle olağan olarak kişilerin uluslararası

yargı organlarınca yargılanması olanaklı değildir. Ancak, Bosna-Hersek Sorunu Güvenlik Konseyi kararı ile kurulan Uluslararası Mahkeme sayesinde bunun önemli bir kuraldışılığını oluşturmaktadır.

İkinci olarak, büyük ölçüde Bosna-Hersek Sorununa yönelik bir biçimde oluşturulan bu özel Uluslararası Mahkemenin kurulması ile daha önce bu konuda tecrübeye sahip olmayan uluslararası toplum birçok soruna çözüm bulmak zorunda kalmıştır. Şöyle ki, ilk sorun böyle bir Uluslararası Mahkemenin nasıl bir uluslararası hukuk işlemi ile gerçekleştirileceğine ilişkin olmuştur. AGİK çerçevesinde yapılan değerlendirmelerde bunun ancak bir andlaşma ile yapılabileceği kanısı taşınması ve bu yolun çok uzun bir süre alacağını görülmesi üzerine, sonunda, çok daha pratik fakat hukuksal açıdan biraz kuşku bir yolu oluşturan B.M. Güvenlik Konseyi kararı ile böyle bir Uluslararası Mahkemenin kurulması gerçekleştirilmiştir. Uluslararası Mahkemenin kurulması ile de sorunlar bitmemiştir. Böyle bir mahkemenin çalışabilmesi için gerekli mali olanakların B.M. çerçevesinde sağlanması hala tümüyle çözülmüş değildir. Nihayet, bu tür suçlara ilişkin olarak Uluslararası Mahkemenin çalışabilmesi için devletlerin Mahkeme ile işbirliğinin sağlanabilmesi için birçok devletin ulusal mevzuatlarını buna uygun olarak düzenlemesi gerekmektedir ki bu da birçok devlette halen gerçekleştirilmiş değildir.

Üçüncü olarak, Uluslararası Mahkemenin gıyapta yargılama yapmasının sakıncalarını gözönünde tutarak, ancak Mahkeme önüne çıkarılan kişileri yargılamaya yetkili kınması bugün bile bu Mahkemenin adil sonuçlar verecek bir biçimde çalışıp çalışmayacağı sorununu sordurmaktadır. Zira, Bosna-Hersek'e yönelik olarak bu tür suçları işleyenlerin özellikle Sırlar olduğu gözönünde tutulduğunda bu kişilerin Uluslararası Mahkeme önüne getirebilmesi için Yugoslavya Cumhuriyeti'nin ve Bosna-Hersekli Sırların Mahkemenin kurallarına uygun hareket etmeleri ve Mahkeme ile işbirliği yapmaları zorunluluğu vardır. Eğer Uluslararası Mahkemenin istediği suç faillerini Yugoslavya Cumhuriyeti yakalayıp Mahkemeye sevk etmezse, Bosna-Hersek'te bulunan Sırp suç faillerini de Bosna-Hersek yetkili makamları yakalayıp Mahkemeye sevk etmeyi gerçekleştirecek güç ve olanaklara sahip olmazsa, bu Mahkemenin en önemli suç faillerini yargılaması bir hayli zorlaşacak ya da gerçekleşmeyecektir. Ancak, bu sorun da Mahkemenin 23 Ağustos 1996'da Belgrad'da bir irtibat bürosu açmasına izin verilmesi suretiyle günümüzde bir çözüme bağlanacak izlenimi vermektedir.

Dördüncü olarak, Uluslararası Mahkemenin yargılayacağı suç faillerinin belirlenmesinde ve bunun Mahkemeye sevk edilmesinde Mahkeme Savcılığının ne ölçüde siyasi tercihlerden uzak ve objektif olabileceği ve başta B.M. olmak üzere uluslararası toplumun ne ölçüde bunun gerçekleştirilmesinde Savcılığa yardımcı olacağı sorusuyla karşılaşmaktadır. Eğer Savcılık tam bir tarafsızlık ve adalete hizmet amacıyla hareket ederse Bosna-Hersek Sorununda özellikle Yugoslav ve Bosna-Hersekli Sırp liderlerin Uluslararası Mahkemeye sevk edilmesi sözkonusu olmaktadır. Bu liderlerin Uluslararası Mahkemeye sevk edilmesi ve yargılanması siyasi açıdan karara bağlanması zor bir sorun olduğu kadar bunun fiilen sağlanması da bir o kadar zor görünmektedir. Bununla birlikte, bu konuda da birçok olumlu gelişmeye tanık olunmaktadır. Örneğin, Bosnalı Sırların lideri Karadzic hakkında Mahkeme Savcılığınca halen dava açılmış olup, Karadzic'in Mahkeme önüne çıkarılması ile uğraşmaktadır.

Bütün bu veriler karşısında uluslararası yargının Bosna-Hersek Sorunu konusunda ne ölçüde etkili olabileceği hala kimi soru işaretleriyle dolu olmasına rağmen, önemli bir yol alındığı da inkar edilemeyecektir.